

PRAWO DO OBRONY – OBRONA FORMALNA

Obrona formalna

Uprawnienie do obrony formalnej jest wyrażone w art. 83 § 1 Kodeksu Postępowania Karnego, a także w jego art. 78-81, które uprawniają do wyboru obrońcy oraz do korzystania z obrońcy z urzędu, które przysługuje zarówno oskarżonemu, podejrzanemu jaki i osobie podejrzanej. Korzystanie z pomocy prawnej obrońcy, daje możliwość wyboru obrońcy przez oskarżonego, może on zarówno sam wybrać sobie obrońcę jak i po spełnieniu odpowiednich przesłanek ubiegać się o obronę z urzędu, tj. gdy oskarżonemu brak wystarczającej liczby środków finansowych na spłacenie obrony.¹ Niekiedy korzystanie z pomocy obrońcy jest uznawane przez prawodawcę za obowiązek procesowy, jest to tak zwana obrona obowiązkowa. Taka sytuacja może mieć miejsce przez wzgląd na wagę sprawy, która wymaga fachowej obsługi prawnej udzielonej przez prawnika, bądź przez wzgląd na osobę oskarżonego, jeżeli jego przynajmniej mogą utrudniać jego samodzielny obronę, przy czym kodeks postępowania karnego zakłada, że taka obrona jest już konieczna na etapie postępowania przygotowawczego.²

Oskarżony może też sam ustanowić swojego obrońcę i jest to zwane obroną fakultatywną. Jednakże do czasu ustanowienia obrońcy przez oskarżonego, który jest pozbawiony wolności, obronę może ustanowić dla niego inna osoba i będzie to tzw. obrońca tymczasowy, przy czym koniecznym jest natychmiastowe powiadomienie o tym fakcie oskarżonego.

Co ważne, prawo do korzystania z pomocy obrońcy przysługuje oskarżonemu na każdym etapie postępowania karnego i nie doznaje żadnych ograniczeń. Zasadą jest jedynie, że oskarżony jednocześnie nie może mieć więcej niż trzech obrońców. Ponadto, należy zaznaczyć, iż w orzecznictwie wielokrotnie zostało podniesione, że oskarżony nie może ponosić negatywnych konsekwencji postępowania swojego obrońcy, niezależnie od winy obrońcy, czy też okoliczności. Ważnym jest również ustalenie czy obrońca wykonujący swoje obowiązki w tym zakresie nie działa w warunkach konfliktu interesów. Działanie podjęte przez obrońcę, będące w sprzeczności interesów powodują domniemanie, że oskarżony nie posiadał prawidłowej obrony.³

Obrona obligatoryjna

Innymi słowy obrona obligatoryjna jest to obrona konieczna, która musi zostać wyznaczona bądź wybrana przez oskarżonego, zachodzi w przypadku gdy:

1. Oskarżony nie ukończył lat 18.
2. Oskarżony jest głuchy, niemy bądź niewidomy.

¹ Red. Skorupka, *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, 2020 r.

² Ibidem.

³ Ibidem.

3. Zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznawania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona.
4. Zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenia obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny, przy czym w wypadku niepotwierdzenia przez biegłych lekarzy psychiatrów wątpliwości, o których mowa powyżej, sąd orzeka, że udział obrońcy nie jest obowiązkowy. W takim przypadku, prezes sądu bądź sąd zwalnia obrońcę z jego obowiązków, chyba że zachodzą inne okoliczności przemawiające za tym, aby oskarżony takiego obrońcę posiadał.
5. Postępowanie toczy się przed sądem okręgowym jako sądem I instancji, jeżeli oskarżonemu zarzucono zbrodnię (innymi słowy przestępstwo wyższej rangi).
6. Nie uwzględniono wniosku oskarżonego o sprowadzenie go na rozprawę odwoławczą.
7. Postępowanie wznowiono na korzyść oskarżonego i toczy się ono po jego śmierci lub jeśli zachodzi przyczyna zawieszenia postępowania.
8. Sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę.

Obrona z urzędu

Obrona z urzędu stworzona jest głównie z myślą o osobach żyjących w niedostatku, których nie stać na sfinansowanie swojej obrony, a jak już wiemy, obrona jest prawem, które przysługuje każdemu. Zgodnie z obowiązującą regulacją prawną, jeżeli oskarżony w postępowaniu sądowym nie jest w stanie ponieść kosztów obrony z wyboru, a chce być reprezentowany przez obrońcę w toczącym się postępowaniu, a także jeżeli jednocześnie nie zachodzi żadna z obowiązujących przesłanek do wystąpienia obrony obligatorycznej, może żądać wyznaczenia mu obrońcy z urzędu. Obrońca w tej sytuacji, może zostać wyznaczony do udziału w całym postępowaniu, jak i zostać uprawniony do obrony tylko co do niektórych czynności, np. do udziału w postępowaniu dowodowym.⁴

Warunkiem ustanowienia obrońcy w takim przypadku, koniecznym jest, aby oskarżony wykazał, iż jego stan materialny jest niedostateczny aby pokryć koszty obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i swojej rodziny.

O istnieniu takiego prawa oskarżony jest pouczany jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego, przed nastąpieniem pierwszego przesłuchania w charakterze oskarżonego. Zaznaczyć należy, iż nic nie stoi na przeszkodzie, aby obrońca został wyznaczony na etapie postępowania przygotowawczego, nie istnieją zastrzeżenia co do czasu ustanowienia obrony, tzn. można ją ustanowić w każdym czasie i na każdym z etapów postępowania.

Wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu

Forma złożenia wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu przez oskarżonego może być zarówno pisemna (pismem skierowanym do sądu i to na każdym etapie postępowania) bądź też ustna

⁴ D. Czerwieńska, *Wyznaczenie obrońcy z urzędu (obrona ubogiego oskarżonego) w postępowaniu sądowym*, 2019 r.

(do protokołu przesłuchania w charakterze oskarżonego). O przysługiwaniu takiego prawa należy udzielić oskarżonemu stosownego pouczenia.⁵

Przy czym nie jest wymagane od oskarżonego, aby wykazywał szczegółowo swoją sytuację majątkową, a jedynie koniecznym wymogiem jest, aby „należycie wykazał”, fakt niemożności poniesienia kosztów obrony. W praktyce, za wystarczające uznaje się przedłożenie stosownego oświadczenia przez oskarżonego o jego stanie majątkowym.⁶

Oskarżony w złożonym przez siebie wniosku może wykazać potencjalnego wybranego przez siebie kandydata na obrońcę, jednakże wskazanie takie nie jest wiążące dla organu podejmującego decyzję w tym zakresie.⁷ Organ może wziąć to jedynie pod uwagę przy swoim samodzielnym wyborze.

Naruszenie obrony formalnej

W znaczeniu formalnym naruszenie prawa do obrony stanowi bezwzględną przyczynę uchylenia orzeczenia, w przypadku gdy oskarżony nie miał obrony w momencie wystąpienia przesłanek obrony obligatoryjnej, czyli np. nie miał skończonych 18 lat, czy postępowanie toczyło się przed sądem okręgowym, czy jak zarzucono oskarżonemu popełnienie zbrodni. Jednakże uchylenie takiego orzeczenia może nastąpić wyłącznie na korzyść oskarżonego. Jeśli więc np. uzyskał on najniższy wymiar kary i istnieje ryzyko, że przy powtórzonym procesie wymiar ten zostałby zwiększony, czy w przypadku orzeczenia uniewinniającego, kiedy to na oskarżony nie posiadał obligatoryjnego obrońcy, orzeczenia nie można uchylić. Bezwzględną przyczynę uchylenia orzeczenia stanowi również sytuacja, w której to oskarżony formalnie posiada obrońcę, ale materialnie obrona oskarżonego jest uniemożliwiona, np. z powodu sprzeczności interesów oskarżonych, którzy są bronieni przez tego samego adwokata.⁸ Sytuacja taka bowiem stwarza bezsprzecznie niemożliwym skuteczną obronę swoich klientów przez danego adwokata.

Zadanie realizowane przez Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Obywatelskiej CIVIS SUM, finansowane ze środków przekazanych przez Powiat Zielonogórski na podstawie umowy o powierzenie realizacji zadania publicznego pn. „Prowadzenie punktu nieodpłatnej pomocy prawnej i punktu nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz realizacja zadań z zakresu edukacji prawnej na terenie powiatu zielonogórskiego w 2022 r.”

⁵ Ibidem.

⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2010 r., V KZ 70/10, Biul. PK 2010, nr 9, poz. 32.

⁷ Op. Cit. D. Czerwieńska

⁸ Ibidem